- યોગી આદિત્યનાથ

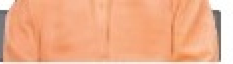

ન્યાયાધીશ બનીને ઉત્તરવહીઓનું મૂલ્યાંકન કરીએ

અધ્યાપનના તીરેથી

- પ્રા. મહેન્દ્ર જે. પરમાર

> મૂલ્યાંકનકાર્યને પવિત્ર ગણી પ્રત્યેક ઉત્તરવહીને તટસ્થ અને સાચો ન્યાય અપાય તે ખૂબ જ અપેક્ષિત છે. આપણી એક સામાન્ય ભૂલના કારણે વિદ્યાર્થીની આખા વર્ષની મહેનત પર પાણી ફરી વળે છે. તેની ઊગતી શૈક્ષણિક કારકિર્દી ધરાશાયી થાય છે.

આનંદ અને હર્ષોલ્લાસ સાથે પરીક્ષા મોસમ ચાલી રહી છે. તેમાં લાખો વિદ્યાર્થીઓ પોતાની ભાવી શૈક્ષણિક કારકિર્દી કંડારવા પરીક્ષા આપી રહ્યા છે. અંદાજિત ૧૬ લાખથી વધુ વિદ્યાર્થીઓ S.S.C.-H.S.C.ની બોર્ડની પરીક્ષામાં બેઠા છે. તેની સાથે યુનિ. કોલેજોમાં ભણતાં હજારો વિદ્યાર્થીઓ પણ પરીક્ષામાં જોડાયા છે. વિદ્યાર્થીની શૈક્ષણિક કારકિર્દી સાથે શિક્ષકની સક્રિય ભૂમિકા રહેલી છે. વિદ્યાર્થીના પ્રવેશથી પરિણામ સુધીની તમામ પ્રક્રિયામાં તેનો સૂક્ષ્મ રોલ છે. વર્ગ અધ્યાપનકાર્ય દ્વારા શિક્ષક વર્ગશિક્ષણને સમૃદ્ધ બનાવે છે. તેની સાથે પરીક્ષા માટે સજ્જ કરે છે.

વિદ્યાર્થી બોર્ડની પરીક્ષા માટે લગાતાર રાત-દિવસ મહેનત કરે છે. શિક્ષકોના પ્રેરણાદાયી માર્ગદર્શન અને મા-બાપની વાત્સલ્યભરી હૂંફથી તેનામાં ગજબનો આત્મવિશ્વાસ પ્રગટે છે. વિદ્યાલય પણ પોતાનું પરિણામ ઊંચું આવે તે માટે વિદ્યાર્થીઓને શ્રેષ્ઠ પરીક્ષાની તૈયારી કરાવે છે. સુખી સંપન્ન સમૃદ્ધ પરિવારો મોંઘી ફી ભરીને કોચિંગ ક્લાસ તથા ખાનગી ટ્યૂશનો બંધાવીને પરીક્ષાની તૈયારી કરાવે છે. સામાન્ય કારીગર વર્ગ, રિક્ષા ચલાવીને કે શાકભાજી વેચીને પેટિયું રળનારા મા-બાપના સંતાનો વગર ટ્યૂશને ઓછી સુખ-સગવડોની વચ્ચે રહીને પણ બોર્ડના પરિણામોમાં ઝળહળતી સફળતા મેળવ્યાના અનેક દાખલાઓ જોવા મળે છે.

શિક્ષણક્ષેત્રે શિક્ષકની અનેકવિધ ભૂમિકા અને કાર્યક્ષેત્ર રહેલા છે. વર્ગ અધ્યાપનમાં તે વિદ્યાર્થીના પ્રિય શિક્ષકની ભૂમિકામાં હોય છે. બોર્ડ એક્ઝામમાં તેની જવાબદારી ઘણી જ મહત્ત્વપૂર્ણ છે. લાખો વિદ્યાર્થીઓની કારકિર્દી સાથે જોડાયેલી પેપર સેટરની ભૂમિકા મૂલ્યવાન છે. તેની વિશ્વસનીયતા, બ્લૂપ્રિન્ટ પ્રમાણે પ્રશ્નપત્રની રચના અને તેની ગોપનીયતા અનિવાર્ય છે. પેપર સેટર કરતાં પણ ઉત્તરવહીના મૂલ્યાંકનકાર તરીકેની જવાબદારી ઘણી જ સંવેદનશીલ છે. એક અર્થમાં ન્યાયાધીશ તરીકે સાચું મૂલ્યાંકન કરવાનું છે. ક્ષીર-નીર વિવેકથી ખૂબ બારીકાઈપૂર્વક ઉત્તરવહી તપાસી વિદ્યાર્થીને સાચો અને તટસ્થ ન્યાય આપવાનો છે.

પરીક્ષા આપનાર વિદ્યાર્થીની મહેનતનું સરવૈયું કાઢીએ તો વર્ષના ૩૬૫ દિવસ એટલે કે એક વર્ષની મહેનત. તેમાં એક વિષય ભણવાના ૩૦ દિવસ. ૩૫ મિનિટનો એક પિરિયડ. બીજી બાજુ ૧૦૦ ગુણના પ્રશ્નપત્રની પરીક્ષા ૩ કલાકમાં પૂર્ણ થઈ જાય છે. જેનું પરીક્ષણકાર્ય માત્ર ૩થી ૫ મિનિટમાં સમાપ્ત થાય છે. આપણી પરીક્ષા પદ્ધતિની આ કડવી વાસ્તવિકતા છે. વિદ્યાર્થીના ભવિષ્યને ધ્યાનમાં રાખી ઉત્તમ રીતે પરીક્ષણ કાર્ય થવું ખૂબ જરૂરી છે. પરીક્ષણ કાર્યમાં શિક્ષક ઊણા ઊતરે તો વિદ્યાર્થીની શૈક્ષણિક કારકિર્દી રોળાય છે. આખા વર્ષની મહેનત પર પાણી ફરી વળે છે. હોશિયાર હોવા છતાં નબળું પરિણામ આવતાં તે હતાશ થઈ જાય છે.

આ પરિપ્રેક્ષ્યમાં ઉત્તરવહીઓનું મૂલ્યાંકન કાર્ય અત્યંત મહત્ત્વનું છે. આ કાર્ય ખૂબ જ ધીરજથી અને ચોકસાઈથી થવું ખૂબ જરૂરી છે. પરીક્ષણ કાર્યમાં જોડાયેલા શિક્ષકોને T.A.-D.A. સાથે સન્માનજનક ઉત્તરવહી દીઠ મહેનતાણું અપાય છે. છતાં ઉત્તરવહી તપાસણીમાં થતી લાપરવાહીના કારણે છબરડાંઓ સર્જાય છે. ઘણી વખત તપાસ્યા વિના પ્રશ્નો રહી જતાં હોય છે. ગુજરાત માધ્યમિક-ઉચ્ચતર માધ્યમિક શિક્ષણ બોર્ડે ઉત્તરવહીઓ તપાસવા માટેની આદર્શ આચારસંહિતા અમલમાં મૂકેલી છે. પ્રથમ, દ્વિતીય અને પછીના સરેરાશ દિવસોમાં ઉત્તરવહી તપાસવાની સંખ્યા નિશ્ચિત કરી ચોક્કસ માપદંડો અમલમાં મૂકેલા છે. ઉત્તરવહી તપાસવામાં થતી એક ભૂલના ૧૦૦ રૂ. દંડ પેટે વસૂલાય છે. આથી પ્રતિ વર્ષ રિચેકિંગના કેસો ખૂબ ઓછા થતાં જાય છે છતાં છબરડાંઓ બહાર આવતા રહ્યા છે. અન્ય બોર્ડની પરીક્ષાઓમાં પણ આ જ પરિસ્થિતિ છે. જેનો ભોગ પરીક્ષા આપનાર વિદ્યાર્થીઓ બને છે.

'લોભને થોભ નહીં' એ ન્યાયે વધુમાં વધુ ઉત્તરવહીઓ તપાસવાની સ્પર્ધા ચાલતી હોય એવાં વરવાં દૃશ્યો મધ્યસ્થ મૂલ્યાંકનમાં ભજવાતાં હોય છે. ઉત્તરવહીમાં માત્ર લાલ લીટા જ મારવાની પ્રવૃત્તિ ચાલતી હોય તેવું જોવા મળતું હોય છે. વહીવટી તંત્ર પણ પરિણામ મોડાં ન પડે તે માટે ઉતાવળે પરિણામ જાહેર કરવાના મોહમાં 'ઝડપથી પૂરું કરો'નું દબાણ કરતું હોય છે. આથી નિયત કરેલ સંખ્યા કરતાં વધુ ઉત્તરવહી તપાસવા પરીક્ષકોને મોકળું મેદાન મળે છે. પરિણામે એવરેજ ગુણ મૂકવાનું ચલણ વધતું જાય છે. તેમાં હોશિયાર અને નબળાં વિદ્યાર્થીઓ વચ્ચે કોઈ ભેદ ન રહેતાં બંનેને સરખા ગુણ પ્રાપ્ત થાય છે. તેમાં મહેનતુ અને તેજસ્વી વિદ્યાર્થીઓને ગુણ પ્રાપ્તિમાં મોટું નુકસાન થતું હોય છે. વિદ્યાર્થીઓના ભવિષ્ય પર અસર કરનાર ઉત્તરવહીઓના પરીક્ષણ કાર્યને હળવાશથી ન લેતાં ખૂબ ગંભીરતાપૂર્વક મધ્યસ્થ મૂલ્યાંકન પ્રક્રિયા સંપન્ન થવી જોઈએ.

પરીક્ષક તરીકેની ફરજ નિભાવનાર પ્રત્યેક શિક્ષક સ્વયં આ રચનાત્મક સૂચનોને અનુસરીને ઉત્તરવહીઓનું પરીક્ષણકાર્ય કરશે તો બોર્ડ-યુનિ.ની પરીક્ષા આપતા લાખો વિદ્યાર્થીઓની ખૂબ મોટી સેવા કરી લેખાશે. ૧. મારા જ પ્રિય દીકરા-દીકરીની ઉત્તરવહી છે તેમ સમજીને ગંભીરતાપૂર્વક ખૂબ ધીરજ અને ચીવટથી મૂલ્યાંકન કરી ગુણ મૂકીશ. ૨. વિષયની આન્સર કીનો બરાબર અભ્યાસ કર્યા પછી જ ઉત્તરવહી તપાસીશ. ૩. ઉત્તરવહીના મૂલ્યાંકન કાર્યમાં સહેજ પણ બિનજરૂરી ઉતાવળ કે બેદરકારી દાખવીશ નહીં. ૪. એવરેજ માર્ક મૂકીને ફટાફટ ઉત્તરવહીઓ તપાસી નાખવાની મનોવૃત્તિથી બચીશ. વધુ ઉત્તરવહીઓ તપાસી નાણાં રળી લેવાના લોભથી બચીશ. ૫. મધ્યસ્થ મૂલ્યાંકન સ્થળે સમયસર પહોંચી સમયસર કામ પૂર્ણ કરીશ. પૂરી ચીવટ અને ખંતથી ફાળવાયેલ પ્રશ્નનું તટસ્થ રીતે મૂલ્યાંકન કરીશ. ૬. ઉત્તરવહીનો એક પણ પ્રશ્ન તપાસ વગરનો રહી ન જાય તે અંગે વધુ સાવચેત બનીશ. ૭. ઉત્તરવહીમાં એક પણ પ્રશ્ન તપાસ્યા વગરનો રહી ન જાય તેની કાળજી રાખીશ. ૮. ઉત્તરવહીમાં જે તે પ્રશ્ન તપાસી યોગ્ય જગ્યાએ સુવાચ્ય અક્ષરે અંગ્રેજી અંકમાં ગુણ મૂકીશ. મુખ્ય પેઈજ પર જે તે પ્રશ્નની સામે ગુણ મૂકી ટૂંકી સહી સાથે નિમણૂક નંબર અવશ્ય લખીશ. ૯. પરીક્ષણકાર્ય અંગે ઉત્તમ રીતે ફરજ બજાવી સંસ્થા તથા બોર્ડની શોભા વધારીશ.

પરીક્ષાની આ મોસમમાં ઉત્તરવહીઓના પરીક્ષણકાર્ય માટે મધ્યસ્થ મૂલ્યાંકન કાર્ય શરૂ થયું છે. આ કાર્યને પવિત્ર ગણી આપણા હાથે પ્રત્યેક ઉત્તરવહીને તટસ્થ અને સાચો ન્યાય અપાય તે ખૂબ જ અપેક્ષિત છે. આપણી એક સામાન્ય ભૂલના કારણે વિદ્યાર્થીની આખા વર્ષની મહેનત પર પાણી ફરી વળે છે. તેની ઊગતી શૈક્ષણિક કારકિર્દી ધરાશાયી થાય છે. આખા વર્ષની મહેનતનું ફળ પરીક્ષક તરીકે બિરાજમાન શિક્ષક પર નિર્ભર છે. માત્ર ૩થી ૫ મિનિટમાં વિદ્યાર્થીના ભાવીનો ફેંસલો થાય છે. જે વિદ્યાર્થીની ભાવી શૈક્ષણિક કારકિર્દી માટે ટર્નિંગ પોઈન્ટ બને છે.